

J U L E S V E R N E

De Graaf van Chanteleine

Een historische roman

1864

Biografie

Jules Verne (1828–1905)

Jules Verne werd geboren op 8 februari 1828 in Nantes, de havenstad aan de Loire. Als kind was hij gefascineerd door de schepen die zijn stad binnenkwamen. Hij studeerde rechten in Parijs, maar zijn hart lag bij het schrijven — toneelstukken eerst, daarna romans. In 1862 sloot hij een contract met uitgever Pierre-Jules Hetzel voor een reeks avonturenromans die hij "Les Voyages Extraordinaires" noemde. Dat contract zou zijn leven bepalen: drie boeken per jaar, voor de rest van zijn carrière.

De Graaf van Chanteleine verscheen in 1864 als feuilleton in het Magasin d'Éducation et de Récréation. Het is een van Vernes meest onbekende werken, maar ook een van zijn meest persoonlijke: hij was zelf afkomstig uit de Vendée-streek en de herinnering aan de royalistische opstand van 1793 leefde nog sterk in zijn familie. De roman is conservatief en katholiek van geest — een kant van Verne die zijn latere internationale roem heeft overschaduwd.

Verne stierf op 24 maart 1905 in Amiens. Hij is na Agatha Christie de meest vertaalde schrijver ter wereld. De Graaf van Chanteleine is echter nooit in het Nederlands verschenen vóór deze uitgave — een curieus gat in de receptiegeschiedenis van een van de meest gelezen schrijvers aller tijden.

— *De redactie*

Voorwoord

De Graaf van Chanteleine speelt in 1793, tijdens de Vendée-opstand — de royalistische en katholieke contrarevolutie in het westen van Frankrijk die meer dan honderdduizend doden kostte en tot op de dag van vandaag een politiek gevoelig onderwerp blijft. Verne neemt in dit boek duidelijk partij: zijn sympathie ligt bij de opstandelingen, bij de graaf Humbert de Chanteleine en zijn dochter Marie, die vluchten voor de revolutionaire troepen.

De roman volgt de graaf en Marie door de Bretonse kuststreek — Guérande, Quimper, Douarnenez, het eiland Tristan — terwijl ze worden achtervolgd door de republikeinse commissaris Lanrivain. Het is een achtervolging met de structuur van een melodrama: een nobele vader, een onschuldige dochter, een schurk zonder scrupules, een geheimzinnige priester. Verne beheerst dit genre met zekerheid. Wat het boek onderscheidt van zijn avonturenromans is de historische ernst. Verne heeft zijn feiten nauwkeurig onderzocht: de veldslagen van de Vendée, de namen van de leiders, de geografie van de Bretonse kust — alles klopt. De grotten van Morgat, het eiland Tristan, de baai van Douarnenez — ze bestaan, en Verne beschrijft ze met de precisie van iemand die er is geweest. De titel verwijst naar de Negende Thermidor — 27 juli 1794 — de dag waarop Robespierre viel en de Terreur eindigde. Voor de graaf en zijn dochter is het de dag van een mogelijke redding. Of die redding komt, laat Verne aan de lezer over.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

I	6
II	13
III	27
IV	33
V	44
VI	55
VII	66
VIII	77
IX	85
X	95
XI	106
XII	116
XIII	124
XIV	129
XV	138
XVI	146

I

Tien maanden van een heldhaftige oorlog

Le 24 februari 1793 besloot de Nationale Conventie tot een nieuwe lichte van driehonderdduizend man om weerstand te bieden aan de buitenlandse coalitie. Tien dagen later, op 10 maart, zou in Saint-Florent in Anjou het loten voor de dienstplichtigen van die gemeente beginnen.

De boeren van het Westen hadden zich niet laten raken door de verbanning van de edelen of de dood van Lodewijk XVI. Maar toen hun priesters werden verjaagd, hun kerken geschonden, de eedafleggende pastoors in de parochies werden geïnstalleerd en ten slotte deze laatste maatregel van de conscriptie kwam, was hun geduld op.

„Als we toch moeten sterven," riepen ze, „laten we dan thuis sterven!"

Ze stortten zich op de commissarissen van de Conventie en joegen, gewapend met hun stokken, de verzamelde milite die het loten moest beschermen in een volledige vlucht.

Die dag begon de Vendée-oorlog. De kern van het katholieke en koninklijke leger vormde zich onder leiding van de voerman Cathelineau en de jachttopziener Stofflet.

Op 14 maart nam het kleine troepje het kasteel van Jallais in, dat verdedigd werd door soldaten van het 84ste regiment en de nationale garde van Charonnes. Daar ontnamen de republikeinen hun eerste kanon, dat meteen de naam De Missionaris kreeg.

„Daar moet iets op volgen," zei Cathelineau tegen zijn kameraden.

Dat vervolg werd de oorlog van deze boeren, die de beste troepen van de Republiek tot wanhoop dreven.

Na de overval op het kasteel van Jallais namen de twee Vendée-leiders Cholet in en maakten patronen van de kruitladingen van de republikeinse kanonnen. De opstand breidde zich uit naar de provincies Poitou en Anjou. Eind maart werd Chantonnay geplunderd en Saint-Fulgent veroverd. Pasen naderde; de boeren gingen uiteen om hun godsdienstige plichten te vervullen, brood te bakken en hun versleten klompen te vervangen voordat ze de Blauwen weer zouden achtervolgen.

In april laaide de opstand opnieuw op. De jongens uit het Marais en het Bocage verzamelden zich onder de bevelen van de heren de Charette, de Bonchamps, d'Elbée, de La Rochejaquelein, de Lescure en de Marigny. Bretonse edellieden sloten zich bij de beweging aan, onder wie een van de dappersten en besten: graaf Humbert de Chanteleine. Hij verliet zijn kasteel en voegde zich bij het katholieke leger, dat toen al honderdduizend man sterk was.

Graaf de Chanteleine stond steeds vooraan. Gedurende tien maanden deelde hij in alle overwinningen en alle nederlagen: winnaar bij Fontenay, Thouars, Saumur en Bressuire, verslagen bij het beleg van Nantes, waar opperbevelhebber Cathelineau sneuvelde.

Al spoedig stond het hele Westen in vuur en vlam.

De Witten trokken van overwinning naar overwinning. Noch Aubert Dubayet, noch Kléber met zijn gevreesde Mayenzen, noch de troepen van generaal Canclaux konden hun onbuigzame vuur weerstaan.

De Conventie, in paniek, beval de bodem van de Vendée te verwoesten en de „bevolking" te verdrijven. Generaal Santerre vroeg om mijnen om het land op te blazen en bedwelmende rook om het te verstikken; hij wilde het hele gebied door verstikking uitroeien. De Mayenzen kregen de opdracht het „woestijn" te scheppen die het Comité van Openbare Welzijn had afgekondigd.

Toen dit nieuws de koninklijke troepen bereikte, werden ze woest. Graaf de Chanteleine voerde toen een korps van vijfduizend man aan. Hij vocht als een held bij Doué, bij de Ponts-de-Cé, bij Torfou en bij Montaigu. Maar eindelijk sloeg het uur van de tegenspoed.

Op 9 oktober werd Lescure verslagen bij Châtillon. Op 15 oktober werden de Vendeeërs uit Cholet verdreven. Enkele dagen later vielen Bonchamps en d'Elbée dodelijk gewond. Marigny en Chanteleine verrichtten wonderen van moed, maar de republikeinse colonnes drongen hen steeds dichter op de huid. Er zat niets anders op dan met een vluchtend leger van nog veertigduizend strijdbare mannen de Loire over te steken.

De overtocht verliep in de grootste verwarring. Chanteleine en de zijnen sloten zich aan bij het leger van La Rochejaquelein, die zojuist tot opperbevelhebber was benoemd. En daar, ondanks Kléber, behaalden de Witten een grote overwinning bij Laval -- de laatste van deze heldhaftige veldtocht.

Daarna raakte het leger ontreederd. Chanteleine deed wat hij kon om het koninklijke leger te herstellen, maar hij had noch de tijd noch de middelen. Marceau was zojuist tot opperbevelhebber benoemd door het Comité van Openbare Welzijn en joeg de royalisten met onvermoeibare hardnekkigheid na. La Rochejaquelein, Marigny en Chanteleine moesten zich terugtrekken op Le Mans, daarna opnieuw Laval innemen, waaruit ze voor de derde maal werden verjaagd, en ten slotte vluchten naar Ancenis om opnieuw de linkeroever van de Loire te bereiken.

Maar er was geen brug, geen boot. De wanhopige menigte boeren trok langs de rechteroever van de rivier omlaag. Omdat ze de Vendée niet meer konden bereiken, restte de vluchtelingen niets anders dan zich in Bretagne te werpen. Bij Blain behaalden ze nog een laatste achterhoedevoordeel, waarna ze zich naar Savenay spoedden.

Graaf de Chanteleine had geen ogenblik gefaald in zijn plicht. Op 22 december arriveerden Marigny en hij, gevolgd door een radeloze menigte, voor de stad. Met een handvol Vendeërs verscholen ze zich in twee kleine bosschages die Savenay beschutten.

„Hier moeten we sterven,“ zei Chanteleine.

Enkele uren later verschenen Kléber en de republikeinse voorhoede. De generaal stuurde drie compagnieën op de mannen van Marigny en Chanteleine af. Ondanks hun verbeterd verzet werden ze verjaagd en gedwongen de stad in te vluchten. Toen hield Kléber halt en kwam geen stap verder. Marceau en Westermann drongen aan op een aanval, maar Kléber, die de hele koninklijke troepenmacht de tijd wilde geven zich in Savenay te verzamelen,

verroerde zich niet. Hij stelde zijn troepen in een halve maan op de omliggende hoogten op en wachtte geduldig het ogenblik af om de Witten in één klap te verpletteren.

De nacht die viel was somber en stil. Men voelde dat het einde van deze oorlog nabij was. De royalistische aanvoerders kwamen bijeen voor een laatste krijgsraad. Er viel nog slechts iets te verwachten van de kracht van de wanhoop. Geen genade te hopen, geen overgave te proberen, vluchten onmogelijk: er restte niets dan te vechten, en om beter te vechten, aan te vallen.

De volgende dag, 23 december, of in de taal van de republikeinse kalender de 3e nivôse van het jaar II, om acht uur 's morgens, stortten de Witten zich op de Blauwen.

Het was een verschrikkelijk weer. Een koude, ijzige regen viel bij stromen. De moerassen lagen vol nevel, de Loire verdween in de mist. Het gevecht zou in de modder worden geleverd.

Hoewel ze in de minderheid waren, vielen de Vendeeërs aan met een onweerstaanbare felheid. Op de kreten „Leve de koning!“ antwoordden de kreten „Leve de Republiek!“. De botsing was vreselijk. De republikeinse voorhoede wankelde. Verwarring ontstond in de voorste gelederen van de Blauwen, die terugweken tot aan het hoofdkwartier van Kléber. Hun munitie raakte op.

„We hebben geen patronen meer!“ riepen enkele soldaten naar hun generaal.

„Welnu, jongens, dan met de kolven!“ antwoordde Kléber.

Tegelijkertijd liet hij een bataljon van het 31ste oprukken. Paarden ontbraken evenzeer als munitie, maar de republikeinse

generaal maakte van zijn staf een cavalerie en wierp zijn officieren op de vijand.

De Witten begonnen toen te wijken. Ze moesten terug de stad in, waar ze meedogenloos werden achtervolgd. Tevergeefs verrichtten ze heldendaden; ze moesten bezwijken onder het getal. Piron en Lyrot sneuvelden met de wapens in de hand. Fleuriot, nadat hij tevergeefs had geprobeerd zijn verspreide benden te verzamelen, moest door de republikeinse linies breken om zich met een handvol mannen in de nabije bossen te werpen.

Intussen vochten Marigny en Chanteleine wanhopig door. Maar de gelederen van de boeren werden dunner; de dood en de vlucht sloegen grote gaten.

„Alles is verloren!" zei Marigny tegen graaf de Chanteleine, die als een held aan zijn zijde streed.

De graaf was een man van ongeveer vijfenvertig jaar, rijzig van gestalte, met een edel en stoutmoedig gezicht dat onder het kruit en bloed een treurige uitdrukking had gekregen. Prachtig was hij om te zien, ondanks zijn besmeurde kleren. In de ene hand hield hij een ontladen pistool, in de andere zijn bebloede en verbogen sabel. Hij had zich zojuist weer bij Marigny gevoegd nadat hij een bres in de republikeinse gelederen had geslagen.

„We kunnen ons niet meer verdedigen," zei Marigny.

„Nee! Nee!" antwoordde de graaf met een wanhopig gebaar. „Maar die vrouwen, die kinderen, die oude mensen die de stad vullen -- zullen we die in de steek laten?"

„Nee, Chanteleine! Maar waarheen moeten we ze leiden?"

„Naar de weg van Guérande."

„Ga dan! Neem ze met je mee.”

„En jij?”

„Ik? Ik zal jullie allen dekken met mijn laatste kanonschoten.”

„Tot ziens, Marigny.”

„Vaarwel, Chanteleine.”

De twee officieren drukten elkaar de hand. Chanteleine haastte zich de stad in, en weldra trok een lange stoet vluchtelingen onder zijn leiding Savenay uit, op weg naar Guérande.

„Hierheen, jongens!” had Marigny geroepen toen hij van zijn wapenbroeder scheidde.

Op die kreet schaarden de boeren zich om hun aanvoerder, twee achtponders met zich mee slepend. Marigny stelde ze op een hoogte op om de terugtocht te dekken. Tweeduizend man, de laatsten die van zijn leger over waren, omringden hem, bereid zich te laten afslachten.

Maar tegen de overmacht van de republikeinen konden ze niet standhouden. Na twee uur van een allerlaatste worsteling moesten de overgebleven Witten, gedecimeerd, uit elkaar stuiven en zich over het open veld verspreiden.

Die dag, 23 december 1793, hield het grote katholieke en koninklijke leger op te bestaan.

II

De weg naar Guérande

Een ontzaglijke, radeloze menigte vluchtte in paniek richting Guérande. Als een woeste stroom stortte zij zich van de hellingen van de stad omlaag, botste tegen de hoeken, spatte uiteen en golfde weer verder over de taluds. Meer dan één stierf daar zijn laatste stervensuur, verminkt door de sabel van de Blauwen in de slag. De verwarring was onbeschrijflijk.

Toch was de stad binnen het uur volledig ontruimd. De achterhoede van Marigny had de vluchtelingen de tijd gegeven om vrouwen, grijsaards en kinderen bijeen te brengen en hen de weg op te jagen. Boven hun hoofd hoorden zij nog het kanon dat de terugtocht dekte. Maar toen het plotseling zweeg, begroetten de Witten dat stilzwijgen met kreten van wanhoop. Nu zou het hele vijandelijke leger hen op de hielen zitten. Inderdaad barstten kort daarop talrijke, steeds dichterbij komende gewerschoten los langs de flanken van de lange stoet, en vele ongelukkigen vielen neer om niet meer op te staan.

Het schouwspel van die ontbinding valt met geen pen te beschrijven. De regen nam toe te midden van een dichte mist die hier en daar oplichtte door het flitsen van schoten. Grote plassen water vermengd met helder bloed doorsneden de weg. Toch moesten zij erdoor, hoe dan ook. Hun enige kans op redding lag

voor hen. Rechts strekten zich eindeloze moerassen uit, links de gezwollen en buiten haar oevers getreden rivier. Afwijken van de rechte lijn was onmogelijk, en wie in wanhoop toch naar de Loire zou springen, zou haar oevers nog bezaaid vinden met de lijken die Carrier daar had achtergelaten.

De republikeinse generaals joegen de vluchtelingen op, decimeerden of verstrooiden hen. Gewonden, grijsaards en vrouwen verdraagden de sombere stoet. Kinderen die de vorige dag geboren waren, lagen naakt bloot aan de strengheid van het jaargetijde; hun moeders hadden niets om hen te bedekken. Honger en kou voegden hun eigen kwellingen toe aan al dat lijden. Het vee dat langs dezelfde weg vluchtte, overstemde de storm met zijn geloei en raakte soms in een onbedwingbare paniek, stormde met gebogen kop door de groepen en sloeg met de hoorns bloedige banen door de menigte.

In die opeengepakte massa vervaagden rangen en standen volledig. Vele jonge vrouwen uit de edelste geslachten van de Vendée, Anjou, Poitou en Bretagne -- zij die hun broers, vaders en echtgenoten gevolgd hadden tijdens de grote oorlog -- deelden het leed van de eenvoudigste boerinnen. Sommige van deze dappere meisjes, onverschrokken tot in de dood, beschermden zelf de flanken van de colonne. Vaak riep er een:

„Aan het geweer, Vendée-vrouwen!”

Dan verspreidden zij zich, op de wijze van de Witten, tussen de struiken langs de weg en wisselden schoten met de republikeinse soldaten.

Intussen viel de nacht. Graaf de Chanteleine dacht niet aan zichzelf en spoorde de ongelukkigen aan. Hij richtte hen op die in

de modder wegzakten, ondersteunde hen die door hun krachten in de steek werden gelaten. Hij vroeg zich af of de duisternis de vluchtelingen zou beschermen of juist hun vijanden in staat zou stellen hen af te maken. Zijn hart bloedde bij het zien van zoveel lijden; tranen welden op in zijn ogen. Hij kon zijn blik niet wennen aan dit sinistere schouwspel.

Toch had hij tijdens die tien maanden van oorlog al heel wat gezien. Bij de eerste opstand in Saint-Florent had hij zijn kasteel van Chanteleine, zijn vrouw, zijn dochter, alles wat hem lief was, verlaten en was hij naar de verdediging van het altaar gesneld. Stoutmoedig, toegewijd, heldhaftig, steeds de eerste in het vuur bij alle gevechten van het koninklijke leger, behoorde hij tot hen over wie generaal Beaupuy later zou zeggen:

„Troepen die zulke Fransen hebben overwonnen, mogen zich erop beroemen alle volkeren van Europa te kunnen verslaan wanneer die zich tegen één enkel volk verenigen.”

Toch was zijn taak niet afgelopen met de nederlaag bij Savenay. Hij bleef achter aan de staart van de ontzaglijke colonne, spoorde de vluchtelingen aan, drong hen voort, verschoot zijn laatste patronen en dreef met de sabel de te ver opgerukte Blauwen terug. Maar ondanks alles zag hij zijn kameraden een voor een achterblijven, en hij hoorde hun kreten terwijl ze in het donker werden afgeslacht.

Met uitgestrekte armen joeg hij de menigte de weg naar Guérande op, hij vermaande hen, hij drong hen aan met zijn woorden.

„Vooruit toch!” riep hij tegen de achterblijvers.

„Mijn officier, ik kan niet meer,” antwoordde de een.